Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвулелиниң органы

№ 205 (9887)
1975 чылдың
АВГУСТ
31
ВОСКРЕСЕНЬЕ

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 коп.

Бөгүн— Шахтёр хүну болгаш бистиң чуртувуска стахановчу шимчээшкиннинг 40 чыл ою.

ДААРТА ШКОЛАЛАРГА ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

ЭКИИ, ШКОЛА!

Совет Эвилели делегейде бүгү-ниити эртем-билигниң чурту. Ынчангаш өөредилге чылының эгези —сентябрьның бири—бистиң өг-бүле бүрүзүнге өөрүшкүлүг байырлал. Бистиң чуртувустуң сезен миллион ажыг хамаатылары школаларга, училищелерге, институттарга болгаш университеттерге өөренип кирип, чаа өөредилге чылын эгелээр. Өөредилгенин шак мындыг масштавын өске кайы-даа чурттан тыппас бис. Эртем-билигниң деннелин доктаамал бедидип турары бистиң чуртувустуң экономика болгаш культура хөгжүлдезинге эн кол үүл болу берген.

Даарта сентябрьның бири. Бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, бистиң республиканың школаларынга баштайгы школачы коңга ургларны чаа өөредилге чылының баштайгы кичээлинче чалаар. Чайгы дыштанылга соонда омак-хөглүг, өөрүшкүлүг ургдарыг школазынга база катап чедип келгеш, эртемнерниң делгемнеринче эжиндирип кириптер.

Ургларның өөредилгези чыл дургузунда чедиишкинниг эртсин дээш улуг кижилер хөй ажылхеректерни бүдүргеннер. Чай дургузунда класстар, кабинеттер, мастерскаялар, интернаттар көрүштүг чараш, өөренириңге таарымчалыг кылдыр белеткеттинген. Оон-биле чергелештир чаа школаларның, интернаттарның эжиктери ажыттынып, ургларны чалап турар.

1975—76 өөредилге чылы СЭКП-ниң XXV съездизинин бүдүүзүнде эгелеп турары-биле онзагай. Республиканың школа коллективтериниң, улус өөредилге ажылдакчыларының мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени боттандырар дээш улуг ажылдарны чорудары негеттинип турар. Бистиң республикада бо талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Беш чылда ортумак школаларның саны өскен. Чаа школалар, интернаттар туттунган. Тоску беш чылда бо талазы-биле планныг онаалда барык күүсеттинериниң кырында келген.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгени боттандырары өөредилге-кижизидилге ажылының бедик деннелдиг болурундан кол хамааржыр. Ийи чылчыларның санының эвээш болуру, өөредилгезин ара каар чоруктарның эвээжи өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деннелде тургускан школаларда көскү бооп турарын эскерип болур. Башкылар коллективиниң бир демниг, тодаргай сорулгалыг ажылы эки түннелге черле чедирер. Оон тодаргай херечизи кылдыр бистиң республикада Сарыг-Септиң № 2, Кур-Черниң, Туранның болгаш Чадааваның дээш өске-даа школа коллективтерин киирип болур.

Эрткен өөредилге чылында 1,5 мун башкылар ийи чылчылар чок өөредилгени чедип алган. Ниити республикага өөредилге деннели 96,6 хуу болган. Ук сан дээрге РСФСР-ниң ниити өөредилге деннелинден ыракта чавыс. Чамдык районнарның школаларында байдал мырыңай оон-даа багай. Сорулга чүл дээрге өөреникчилерге быжыг, ханы билиглерни бээр, ону чедип алырының таарымчалыг аргаларын дилеп тывар. Арга-дуржулгазы байлак, амыдырал-биле денге базып олурар ёзулуг мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Оларның мурнакчы дуржулгазы башкылар коллективтериниң кичээнгейиниң төвүнге турары чугула. Эгелеп турар чаа өөредилге чылында башкы бүрүзү амдан эгелеп шудургу ажылдаары чугула.

Ортумак эртемни чедип алыры совет кижи бүрүзүнүң амыдыралчы негелдези апарган дээрзин медереп билири чугула. Ону чүгле башкылар, школа эвес, харын ада-иелер, чер-черде калбак хөй-ниити партия, совет органнарның удуртулгазы-биле чедип алыр ужурлуг. Бо өөредилге чылында тоску класска сес чыл школазын доосканнарның 85 хуудан эвээш эвезин хүлээп алыр. Оон аңгыда тускай ортумак өөредилге черлеринге, профтехучилищелерге, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школаларынга арткан ургларны өөренир ужурлуг. Ниити республикада байдалды алыр болза, школачыларның чүгле 70-ден бичии ажыг хуузу ортумак школаны доозуп турар. Бо болгаш өске-даа көргүзүглер Россия Федерациязының ниити көргүзүүнден ыракта чавыс.

Эгелеп турар өөредилге чылы аныяк салгалды коммунистиг мөзү-шынарга, пролетаржы интернационализмге кижизидериниң херээнге чаа чедиишкиннериң чылы болур ужурлуг. Бистиң ургларывыс эртем-билиглиг, быжыг сагылга-чурумнуг, күш-ажылчы чаңчылдарга кижизиттинген ёзулуг төлептиг хамаатылар болзун дээш чогаадыкчы энергия-биле ажылдаар апаар. Бистиң школаларывыстың практиказында мөөннеттинген өөредилге-кижизидилге ажылының байлак арга-дуржулгалары аках чогуур үндезин болур.

Башкы кадрлар-биле хандырылга, ылаңгыя аныяк башкыларның ажылдап, чурттаарынга бүгүле таарымчалыг байдалдарны тургузары школа коллективтериниң, чер-черде партия, совет органнарының чугула сорулгазы. Черле ынчаш ниитизи-биле башкы бүрүзүнүң бодунуң профессионал болгаш ниити эртем-билиг деннелин доктаамал бедидериниң айтырыы школаларның партия организацияларының кичээнгейинин төвүнге турар ужурлуг.

Чаа өөредилге чылында чаа-чаа чедиишкиннер-биле, эргим өөнүктер!

Редакцияның тугунга «Хүндүлелдиг Демдээ» ордениин СЭКП өбкомунуң секретары Д. К. Ооржактың кадап турары.

СЭКП-ниң XXV съезд дизинге уткуштур

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары бо хүннерде сиген кезилдези-биле кады тараа ажаалдазынче кирипкен. Күскү дүжүт ажаалдазынга «Хемчик», «Шекпээр» совхозтарның механизаторлары багай эвес белеткелдиг ужурашканнар. «Хемчик» совхозта 16 комбайн бүрүн септеттинген, ам тараа кестирип турар. Ында шаңны тараа хүлээп алырынга бүрүн белеткээн.

Совхозтуң суггаттыг тараа шөлдеринде дүжүт багай эвес.

Күскү дүжүт ажаалдазынче «Дөн-Терезин» совхоз белеткел чок кирген. Ында суггаттыг черде тараан 600 га тарааның дүжүлү эки, шагда-ла бышкан. Ону ажаап алыр ужурлуг совхозтуң дөрт комбайнының үжү ам-даа «Сельхозтехника» салбырындан үнмээн, оларның септелгезин соксаткан, ам төгчегеп үреп эгелээн. Септеттинген комбайн совхозтуң тараа шөлүнге чеде бергеш, үрелген.

Дөн-терезинчилерге дуза чедирери-биле «Шекпээр» совхоз чеди комбайнны чоруткан. Олар август 22-ден эгелеп ында Тей чанының арбайын кестирип эгелээн. Ынчалза-даа совхозтуң удуртукчуларының ажаап алышкынче кошкак кичээнгей салып турарындан темп кончуг оожум болуп, сөөлгү хүннерде үчүле дөрт комбайн ажылдап турар, а өске комбайннар бичии үрелишкиннер ужун анаа турар. Барык бир неделя иштинде ол комбайннар үчүле 76 га чернин тараазын кестирген. Тарааның дүжүлү ортумаа-биле 8 центнер болуп турар. Ындыг болганда боже кол кичээнгейни салып, үнген тарааны саваны-биле кады чидириг чокка ажаап алыр дээш бүгү хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Тараа ажаалдазы-биле кады «Барлык», «Шекпээр» совхозтар кукуруза кестирилгезин чорудуп, силос салышкынын эгелээн. Август 28-ке чедир 655 га чернин кукуруазазын кезип, 1987 тонна силосту салган. Моон кестирилгезинде база-ла четпестер хөй. Эң ылангыя кукуруза сөөртүр автомашиналар ажыл-агыйларда чедишпейн турар. Бо талазы-биле ажыл-агыйларны автомашиналар-биле хандырар ужурлуг Ак-Довуракты АТБ-зи (начальниги В. Селюк) онаатынган машиналарны дарый чорудары эргежок чугула.

Ол ышкаш ажыл-агыйларда, «Сельхозтехникада» үрелген техниканы септээр тускай эдикчи мастерлерни ам-даа долузу-биле четче тургуспаан. Бо бүгү четпестерни дарый чайладып, күскү дүжүттү кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алыр дээш ажылагыйларның удуртукчулары, партия комитеттери бүгү-ле хемчеглерни ажылдап кылып, шудургу ажылдаары негеттинип турар.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» хорр.

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕДИПКЕН

«Чыраа-Бажы» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Седен Дембирелович Донгак тоску беш чылда 1479 хураган алыр дээн сөзүнге ээ болуп, 1537 хураганны камгалап алган болгаш өстүрген. Дүктү 3736 килограммны дужаар тургаш, 3815 килограмм чедирген. Ол-ла совхозтуң база бир мурнакчы малчыны Каваа Санчыевич Монгуш тоску беш чылда 1492 хураган камгалап алыр планын 1533 башка күүседип, дүктү пландан ажыр 117 килограммны дужаган. Кызымак иштиң түннелинде бо мурнакчы малчыннар төрүүр чүс хойдан чыл бүрүде 104—108 хураганны дорукторганы ол. А дүктү бир хойдан 2,3 килограммдан 2,5 килограмм чедир алган.

Хоочун хойжуларның кызымаккай күш-ажылын үнелеп көргеш, оларны Хорум-Даг кадаа Советтиң депутаттарынга үш удаа сонгаан. Депутат хүлээлгелерин ак сеткилдиг күүседип, боттарының соңгуткан округтарында сонгукчулар-биле доктаамал ужуражып, отчеттарын берип турарлар.

Депутат малчыннар ниитиниң малынга чем белеткээринче хойжуларны эвилелдээн. Хорум-Даг-ны Улуг-Шыкка олар малга чем белеткелин чорудуп, чыл бүрүде кижи бүрүзү 15—16 тоннадан куду эвес сигеннги белеткеп ап келгеннер. Үстүнде адаанывыс малчыннар боттарының чыл бүрүде чедип ап келген дужулгазын улам байытышаан, ниитинин мал ажылынга улам бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнип турар.

Д. ОНДАР.

«Улуг-Хая» совхозта Уйнук Дамдыновна Донгактың удуртканы огородчулар звенозу капуста өстүрер талазы-биле өске звенолардан эки көргүзүгнү чедип алган.

Огородчулар коллективи бо чылын 280 центнерден эвээш эвес капустаны алырып хүлээнгеннер. Баштайгы дүжүттү—38 центнер капустаны садыг четкизинче болгаш ниитиниң чемненилге черлеринче чүдүрүп чоруткан.

В. МИРЦЕВТИН фотозу.

А. Н. КОСЫГИННИҢ МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Августуң 30-де СССРЭ-ниң Министрлер Чөвулелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Москвадан Светогорск районунче чорупкан. Анаа ол Финляндияның Президентизи Урхо К. Кекконен-биле ужуражыр. СССРЭ биле Финляндияның чазактарының арасында дугуржулга ёзугаар чаартып, калбартырынга фин фирмаларның киржип турары целлюлоза-саазын комбинадының бирги эзлчээн ажыглалга киирип, ийиги эзлчээниң дежээн салырынга турасказаткан байырлалга А. Н. Косыгин биле У. К. Кекконен киржир.

(СЭТА).

Эш Ю. Цеденбал ССРЭ-ге чораан

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң улуг хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбал СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинге дыштанып чораан барган.

ССРЭ-ге турганының үезинде эш Ю. Цеденбал эзлчеглиг шөлээде турар СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев-биле беседалашкан. Ону СЭКП ТК-га СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов хүлээп алган.

Чүректиң ханыызында найыралчы байдалга болган беседалар болгаш ужуражыышкыннар үезинде СЭКП биле МАРН-ның, ССРЭ биле МАР-ның аразынга бүгү талазы-биле кады ажылдажылганы улам хөгжүдүп, ханыладырының айтырыгларын көргеш.

Ю. Цеденбал августуң 29-та Москвадан чуртунче чорупкан.

БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММА

СЭКП ТК-ның «Сельская жизнь» солунунуң коллективи «Шын» солунунуң журналистеринге, ажылдакчыларынга болгаш бүгү номчукчуларынга бирги номерниң үнген хүнүндеи бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур. «Шын» солунунуң чартык чүс чылда үнүп келген арынары дээрге, Тывага болган социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларның, ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, Советтер чуртунуң улустарының бузулбас кайыралының күжүнүң кайгамчыктыг төөгүзү-дүр. Ол солун Коммунистиг партияның салган сорулгаларын алдарлыы-биле күүседип, ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидер, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, үлетпүрүү, транспортту болгаш культураны, уран чүүлду көдүрер талазы-биле партияның область организациязының шынчы дузалакчызы бооп турар. СЭКП-ниң иштики болгаш дэштыкы политиказын калбак-биле чырыдып, беш чыл планарын болгаш алган хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле масса-политиктиг ажылдың дужулгазын мергежилдии-биле чырыдып тургаш, солун номчукчуларга улуг соныургалдыг, хүндүткелдиг бооп турар.

«Шын» солунунуң редакциязының коллективинге, автор активинге партияның XXV съездизин төлептиг уткууру дээш социалистиг Тываның ажылчы чоннарын мобилизастаарынга чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерлиг бооп, коммунистиг тургузуушкунунуң мурнуку одуругларынга кезээде туржуруп күүседивис.

«Сельская жизнь» солунунуң редакция коллегиязы.

Чартык чүс чылда мурнуку одуругга

«Шынның» 50 чылынга тураскааткан байырлыг хурал

«Шын» солун редакциязының тугунга «Хүндүлелдиг Демдээ» ордениин кадаан. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезиниң, оларны ажылагый болган культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседиринче мобилизастаарының талазы-биле үре-түннелдиг ажылы дээш «Шын» солунга ол белек шаңналды тывыскан.

Республиканың парлалга ажылдакчыларының, активчилериниң, хөй-ниитизиниң «Шын» солунунуң 50 чыл ою-на турасказаткан байырлыг хуралынга республиканың партия болгаш совет органнарының, министерстволарының, ведомстволарының, бүдүрүлгелериниң база организацияларының удуртукчулары, журналистер, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер, чогаадыкчы эвилелдериниң кежигүннери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, залчылар август 29-та СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңына чыглып келгеннер.

Байырлыг хуралды СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак эте сөзү-биле ажыткан.

Совет Эвилелиниң гимнизи байырлалды-биле чаңгыланы бергеи.

«Шын» солунунуң редакторунуң оралакчызы **М. Н. Смирновااның** саналы-биле чыылганнар байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумун СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр улуг сорук киришкин-биле сонганнар.

«Шын» солунунуң 50 чыл ою-нун дугайында илеткелди солунунуң редактору **В. С. Шаравин** кылган.

«Шын» солунунуң бирги дугаары үнген хүнден бээр бөгүн таптыг-ла бежен чыл болган деп, эш В. С. Шаравин болунуң илеткелин эгелээн. Солунунуң бо юбилейи журналистерге, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерге, полиграфистерге, парлалганың неперетеджилериниге, номчукчуларга улуг байырлал болуп турар.

Бо юбилейни бис СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, тоску беш чыл планын чедиишкиннинг күүседири дээш күжениишкиннинг ажыл-иштин. «СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның докторалының болдурганы бүгү-ниити политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга демдеглеп эрттирип турар-дыр бис.

«Шын» солун чүгле төөгүнүң дириг херечизи эвес, а харын тыва черге чаа амыдырал дээш демиселдиг иделкейлиг киржикчизи. Ынчангаш бирги национал солунунуң тургустунганы тыва улустуң культурлуг амыдыралында онзагай черни эзлеп турар. «Шын» солун үндезилеттинген, тыва парлалганың оруун изеп, арат кижиниң «чырыкче», делегейже, билигже эң баштайгы «соңгазы» апарган. Эң баштайгы тыва солун 1925 чылдың август 31-де эрги моол бижик-биле моол дыл кырынга «Эрге-шөлээлиг Таңды Тыва» деп ат-биле үнген. Ол хүн «Шын» солунунуң төрүттүнген хүнү болган.

1925 чылдың сентябрьда солунну «Тываның шыны» кылдыр эде алаан. Ол 1930 чылга чедир моол дыл кырынга үнүп келген.

ВКП (б)-ниң болгаш Совет чазактың улуг дузаламчызы-биле 1930 чылда тыва бижикти чогааткан. Ол-ла чылдың июль 5-тен эгелеп, тыва бижиктин үжүктерин, оон дүрүмүн, бижикке канчаар өөренирин солунга парлап эгелээн. Мурнунда «Тыва аратты ң шыны» деп адап турган солунну 1931 чылда «Шын» деп адай берген.

Литературалыг тыва дылдың болгаш чечен чогаадың үндезилеттинин тургустунарынга «Шын» солунунуң ролю канчаар-даа аажок улуг.

«Шын» солун болза Тываны капиталистиг эвес оруктап хөгжүдер, чурттуң ажыл-агыйын, оон кол алыры — мал ажылын сайзырадыр, араттарның культуразын белдедер, Тывага революстуг чаартылгаларны боттандырар, чонну кижизидер херекке, ТАР биле ССРЭ-ниң, тыва улус биле совет улустарының аразынга ажыдуңмалышкы харылзааларны быжыглаар херекке ТАРН-ның иделкейлиг дузалакчызы бооп турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылларында совет улустуң маадырлыг демиселин, тыва улустуң патриоттуг чүүкүлүн «Шын» солун номчукчуларынга чүгле дыңнадып чедирип турган эвес, харын Совет Эвилелинге материалдыг дузаны күштелдиреринче намның кыйгызын чонга неперетеп, боттандырарынга улуг кижизидикчи, организакчы ажылды чоруткан.

(Төнчүзү 3-кү арында)

Саннар болгаш фактылар

☆ ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1947 чылдың сентябрь 10-дағы Чарлыы-биле августун совлгу воскресеньезинде Шахтер хүнүн деңдегвеп эрттирерин доктаатқан.

☆ Совет шахтерлар 1971—1974 чылдарда улус ажыл-агыйынга 2660 миллион тонна хөмүр-даш ты, 120 миллион тонна нывар сланцыларны берген. Оттулар түүл белеткээриниң планныг онаалдалары чыл бүрүде ажыр күүсеттинип турган.

☆ 9-ку беш чылдың эртиен 4 чыдарында дағжылар Төрээн чүртка пландан ажыр 80 миллион чыгыы тонна хөмүр-дашты, 4,8 миллион тонна нывар сланцыларны берген.

☆ Беш чылдың эртиен дөрт чылдарында хөмүр-даш казып тыварының көвүдээни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедзэниндеи чедип алдынган болган ында ажылдап турар ажылчыннарның саны 105,5 муңга жызыыган.

☆ СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында бо чылын 685—695 миллион тонна хөмүр-дашты казып тывары көрдүнген. Ол план ажыр күүсеттинер: 1975 чылдың түрүне планында 700 миллион хөмүр-дашты казып тывары көрдүнген болгай.

☆ 1974 чылдаазы-биле деңнээрге бо чылын хөмүр-дашты казып тывары 16 миллион тоннага көвүдээр.

☆ Төрээн чүртка бо чылын планга немей 13,5 миллион тонна бедик шынаныг хөмүр-дашты, 815 муң тонна нывар сланцыларны бээр, оон иштинде Шахтер хүнүнге чедир 9 миллион тонна хөмүр-дашты, 600 муң тонна нывар сланцыларны бээр — шахтерларның сорулгазы ол.

☆ Бо чылын 515 бригадалар, участоктар хонукта 1000-дан хөй тонна хөмүр-дашты, а оларның 60 коллективтери — чылда 500 муң тонна хөмүр-даш казып тыварын хүлээнген.

АЖЫЛ-ХЕРЭЭВИС БОЛГАШ СОРУЛГАВЫС

Чүрттүң аар индустриязының кол адырларының бирээзи —хөмүр-даш' үлетпүрүүнүң улам ынай көгжүлдезинче улуг кичээнгейин Коммунистиг партия болгаш Совет чазак үлгаадырып турар. Шахта, разрез ажылдакчыларының, ол талазы-биле эртем-шинчилел институттарының ажылдакчыларының байырлалы — Шахтёр хүнүн бо чылын бистиң чүртүвүс 28 удаа байырлап эрттирип турар.

Үлетпүрүү хөгжүдеринге хөмүр-даштың ужур-дузалы үнелеп четтинмес. Ынчангаш ону В. И. Ленин үлетпүрүүнүң хлеви деп санап чораан. Төрээн чүртка хөй хөмүр-даштың бээр — тоску беш чылла нинтизи-биле болгаш бо доозукчу чылда бистиң алдарлыг шахтёрларывыстың кол хүлээлгези ындыг. Баштайгы беш чылдарның мурнакчыларының маадырлыг ижин төлептиг уламчылавышаан, СЭКП-ниң XXIV съездизинің шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш аразында чаршыны калбартышаан, доозукчу чылда күш-ажылчы тиделгелерни шахтёрлар чедип алган.

Шахтёрлаң байырлалын бо чылын стахановчу шимчээшкиннің 40 чылы-биле кады байырлап эрттирер бис. Донбасска эгелээн бо күш-ажылчы маадырлыг чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, күрүне планнарын ажыр күүседир дээш чаршыны бүгү чүртка калбарткан. Амы үеде ол чаршы күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш чоннуң масселыг шимчээшкиннче шилчээн.

Бистиң чүртүвүстүң аңгы-аңгы районнарында хөмүр-даш тывыжының 600 ажыг черлери санаттынып турар. Шахталарда болгаш разрезтерде бедик бүдүрүкчүлүг, күчүлүг чаа техниканы ажыглап турар. Хөмүр-дашты казып тыварын арбыладыр талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин дагжылар чедишкинниг күүседип, директивтиг саннар ёзугаар бо чылын 685—695 миллион тонна хөмүр-даш казып тывар планын 700 миллион тонна кылдыр күүседирин хүлээнген.

Хөмүр даш үлетпүрү 30 чылдарның үезинге деңнээр арга чок улуг базыларны кылзадаа, Алексей Стахановтуң болгаш оон салгакчыларының күш-ажылчы маадырлыг чоруу совет кижи бүрүзүнге үлегер-чижек боон артпышаан.

Боттарының чаңчыл болган байырлалынга күш-ажылчы белеткерлиг ужуражыр дээш Тываның шахтёрлары доозукчу чылда кызымак ажылдаан. Чүрттүң хөмүр-даш үлетпүрүүнүң хөгжүдезинге Каа-Хем болгаш Чадаана разрезтериниң дагжылары боттарының улуг-хуузун киирштирбишаан, республиканың бүдүрүлгелерин, албан организацияларын болгаш чүрттакчы чонун одаар түүл-биле хандырар хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар. Тоску беш чылдың эгезиндеи бээр пландан ажыр 285 муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан болгаш хереглекчилерже чүдүрүп чоруткан. Хөмүр-даш казып тывар ажылчынның айда орттумаа-биле күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 1975 чылда планнаттынганындан 1973 чылдала ашкан болгаш бо чылдың бирги чартында 263,4 тонна болган, азы контроль чурагайларда айыттынганындан 1,4 катап хөй.

Каа-Хемиң, Чадаананың хөмүр-даш разрезтериниң ажылышчы коллективтери доозукчу чылда алгын социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеттишаан, Шахтёр хүнүн болгаш стахановчу шимчээшкиннің 40 чылын күш-ажылчы белектёрбиле уткуп турар. Кол көргүзүглер ажылы-биле план күүсеттинген, эрткен 7 айлар дургузунда 394,7 муң тонна хөмүр-дашты казып тыпкан болгаш 63 муң тоннаны пландан ажырган, азы нинти план 119 хуу күүсеттинген.

Немелде курлавырларны дилеп тывар, эвээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг хөй продукцияны Төрээн чүртка бээр дээш чаруш чүртта калбарган.

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын республиканың шахтёрлары улуг сорук киришкин-биле уткаан. Анаа тураскааткан байырлыг митингиге Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинің коллективи чаа хүлээлгелерни ап, пландан ажыр 50 муң тонна хөмүр-даш казып тывар хүлээлгезиниң кырынга 25 муң тоннаны немей кылырын, пландан ажыр 518 муң рубльлиг продукцияны сайгарар хүлээлгезиниң кырынга 180 муң рубльлиг сайгарарын, 80 аал ишти чүрттаар бажыңче чылдылга шугумунуң тудуун октябрь 1-ге чедир доозарын хүлээнген. СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур-биле бүгү чүртта калбарган чаршыны идепкейлиг киришкеш, Каа-Хем разрезтиң дагжылары 5 чылдың планныг онаалдаларын июль 23-те-ле күүседипкен. Шахтёрларның чаржы ам-даа уламчылавышаан.

Ажыл-ишчи, хөй-нинтичи чоруу-биле эш-өөрүүнүң, коллективтиң хүндүткелин чаадап алган дагжылар Каа-Хем разрезте эвээш эвес. 1 дугаалыг ЭКГ-4,6 экскаваторнуң экипажы (Л. Кузнецов, В. Гончаров) ийги кварталдың планныг онаалдаларын 110,2 хуу күүсеткеш, чаруштың тинлекчизи болган. Ийги черни планын 108 хуу күүсеткен № 3 экскаваторнуң экипажы (Н. Дресвянников, Н. Филитьев) эвээн. Хөмүр-даш казып турар № 4 экскаваторнуң экипажы (Н. Андриянов, В. Коновалов) ийги кварталдың планын 130,3 хуу күүсеткени өөрүнчүг. Чадаана участогунда эш Морозовка удуртқан комплекстиг бригада база эки ажылдаан турар. № 3 2СБШ-200 деп чер казар станоктуң экипажы (А. Смирнов, М. Реп) планын 147,6 хуу күүседип, чаршыны дээре түннелдерни чедип алган. Комсомолчу машинист Михаил Реп Тиилелге Тугунуң баарынга чурукка тырттырар аас-кежиктиг болган.

БелАЗ-540 деп күчүлүг автомашиналарның чолаачыларының ортузунда чаршыны М. Аксенов, С. Федченко, С. Фирсов, В. Казанцев олар тиилекчи болган. Даг ажылчыны Н. Чуб, чазылдырыкчы А. Семочкин, каңнакчы Е. Меньшиков, слесарьлар В. Мананников, В. Никитенко, Г. Корзун, котель машинистери В. Журавлева, Ф. Сальникова болгаш оон-даа хөй мурнакчыларывыска чоргаарланыр бис.

10-гу беш чылда Тыва АССР-ге хөмүр-дашты казып тывары чылда 800 муң тонна чедер. Ону ажык арга-биле казып тывары ол ажылга механизацияны долу ажыглаарынга таарымчалыг. ЭШ-10-70 деп болу чоруур экскаватор — драглайн, ЭКГ-4,6 деп экскаваторлар, бирээзинге-ле 25 тонна чүк чүдүрер БелАЗ-540 деп болу дүжүрер автомашиналар, 2СБШ-200 деп чер казыкчылары, автоматиканың хевирлери разрезте ажыглаттынып турар.

Бар курлавырларны долузубиле ажыглап тургаш, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседип шыдаар дээрзинге Тываның дагжылары бүзүрелдиг.

В. ТЕШУКОВ,

Каа-Хем разрезтиң начальникиниң дузалакчызы.

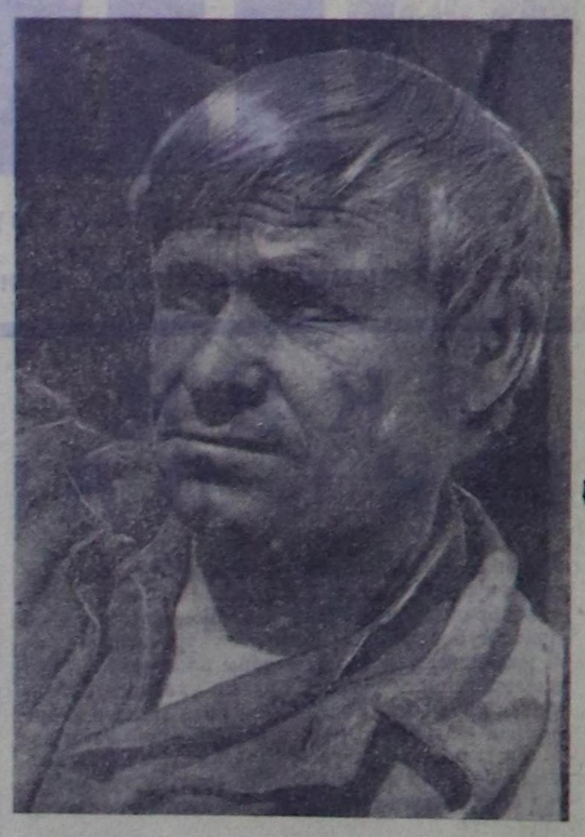

Мурнакчы чолаачы С. ФЕДЧЕНКО

Экскаватор машинизи В. КОНОВАЛОВ.

ЭГЕЛЭЭШКИННИҢ ЧАЛГЫЫ

Хөмүр-дашты казып тыварының талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черде. Бо чылын ону 700 миллион тоннаны казып тывар.

СЭТА-ның корреспондентизи Шахтер хүнүнүң мурнуу чарыында ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүүнүң министриниң бирги ораланчызы Л. Е. Графовтан дагжыларның ажыл-ижин чугаалап бээрин дилээн.

Хөй-хөй алдарлыг эгелээшкиннер совет хөмүр-даш үлетпүрүнге эгелээн. Оларның бирээзинге Алексей Стахановтуң эгелээшкини хамааржыр. Шахтерлар байырлалы бо чылын ол эгелээшкиннин 40 чыл болганы-биле капсырлажып турары өөрүнчүг-дүр. Донбасстың «Теп-Ирмино» шахтазының шахтеру А. Стаханов августуң дүнеки эвлээнге ажылдап тургаш, чер казар маска-биле 102 тонна хөмүр-дашты казып тыпкан, планныг нормазын 14 катап ажыр күүсеткен. Ол дээрге бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың делегей рекорду-дур. Чаа техниканы шингээдип алырынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге чүрттүң шахталарында-даа, улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында ажылдап турарларга ол чаа үлегер-чижек болган.

Чүрттүң хөмүр-даш үлетпүрү ам комплекстиг механизацияның болгаш бүдүрүлгени автоматчыдарының угланышкының чорудуп турар. Механизастаттынган комплекстер, күчүлүг экскаваторлар, электрилиг сөөртүкчүлер дээш чаа техника-биле шахталар, разрезтер хандыртынган. Экибастузта «Богатырь» деп разрез чылда 50 миллион тонна хөмүр-дашты бээр апаар. Хөмүр-даш үлетпүрүнүң техниктиг чепсеглээшкинин чорударынга хөй капитал салышкынарын күрүне үндүрүп турар. Чаа техниканы чогумчалыг ажыглаарының талазы-биле Донбасстың мурнакчы бригадаларының эгелээшкининиң ужур-утказы улуг. Чүрттүң хөмүр-даш бассейнинеринде ол эгелээшкинни калбаа-биле деткээн. 1967 чылда ол үеним рекорду хонукта 1000 тонна хөмүр-даш казып турган бригадаларның саны 23 турган, ам оларның саны 20 катап көвүдээн, азы дүүнгү рекорд бөгүнгүнүң анаа нормазы апарганы ол-дур. Ам ол коллективтер чер адаандан хөмүр-даш болгаш сланцылар казып тывар ажылдарның 30 хуузун хандырып турар.

«Мунчу» шахтерларның калбак шимчээшкини ол адырның доозукчу чылда алган планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседиринге дузалаар. Пландан ажыр 11 миллион тонна хөмүр-даш, 800 муң тонна нывар сланцылар алдынган. Оттулар түүл тывыжының талазы-биле беш чыл онаалдаларын 183 шахталар болгаш разрезтер беш чыл планын күүседипкен.

Найысылалдың Бауман сонгулда округунуң сонгукчуларының мурнунга чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «мунчу» шахтерларның шимчээшкинин бедии-биле үнелээнин чүрттүң шахтерлары сеткил ханыышкын-биле уткаан. Леонид Ильич оларның ажылын күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң херек кырында боттанышкыны деп адаан. Анаа харыы кылдыр хөмүр-даш казып тыварының хемчээлинин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринин талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерниң күүсеттингенин эш Л. И. Брежневке чагаазынга дагжылар илеткевишаан, «мунчуларның» санын көвүдедир, СЭКП-ниң XXV съездизинге рапортка ат салыр эрге дээш чаршыны калбартырынче бүгү шахтерларны кыйгырган.

Стахановчу шимчээшкиннин алдарлыг чаңчылдарының салгакчыларының демниг ажылы, аразында чаржы шахтерларның оттулар түүл тывыжын арбыладырынга дузалап турар. Кузбасстың «Юбилейная» шахтазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. С. Смирновтуң бригадазы бо чылын 1250 муннун орнунга 1,5 миллион тонна хөмүр-даш казып тыварын хүлээнген. Дагжылар сөзүн эвлээн: чыл эгезинден бээр 1,5 миллион тонна хөмүр-даш казып тыпканын боттарының байырлалынын бүдүүзүнде олар рапорттаан. Ындыг бедик түннел делегейге бир дугаар болганы ол. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары В. Мурзенко, М. Чиха, И. Стрельченко, Н. Черепов, УССР-ниң алдарлыг шахтеру А. Тапенко оларның удуртқан бригадаларының коллективтери планда көрдүнгенинден хөй продукцияны бээр.

Мурнакчыларның эгелээшкинин даг уттекчилери, шахта тудугжулары, транспортчулар, машина тудуушкунунуң ажылдакчылары болгаш өскедаа адырлар деткээн.

Ажылчын ангының мурнакчы отрядының бирээзи—шахтерлар бистиң чүртта кол сагыш салыышкында. Шахтерларның болгаш оларның ортулелериниң чүрттелга болгаш культура-амыдырал байалдары чыл санында улам экижип турар. 8-ки беш чылда турганынга деңнээрге хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының шалың езулдезиниң темпизи ийи катап өскен. Тоску беш чылда бүдүрүлгечи чедишкиннери дээш 27 муң дагжылар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаткан.

«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын совет шахтерлар бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган. 1975 чылда болгаш беш чылда нинтизи-биле алган социалистиг хүлээлгелер чедишкинниг күүсеттинер дээрзин оларның бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы бадыткап турар.

Кемерово область. «Гидроузель» каттыжыышкынның «Юбилейная» шахтазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Геннадий Смирновтуң удуртқан механизастаттынган комплекстиг бригадазы бо чылын 1,5 миллион тонна хөмүр-дашты казып тыварын, а СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынарынга чедир 1 миллион 750 муң тонна хөмүр-дашты казып тыварын хүлээнген.

Стахановчу шимчээшкиннің 40 чылынга болгаш Шахтер хүнүнге алдар кылдыр ол бригада 1 миллион тонна хөмүр-дашты берген.

ЧУРУКТА (солагай таладан): звено удуртуучузу И. П. Недайвода, бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Н. Смирнов болгаш звено удуртуучузу А. П. Драгунов олар эвлчегже үнериниң мурнуу чарыында.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Шахтерлар байырлалы

Августуң 29-та Москвада Бүрүнеиң Төп концерт залынга Шахтёр хүнүнге болгаш стахановчу шимчээшкиннің 40 чылынга турасклаткан байырлыг хурал болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораланчылары И. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, Н. А. Тихонов, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, СЭКП ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары, хөмүр-даш үлетпүрүнүң мурнакчы ажылдакчылары, найысылалдың хөй-нинтизиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченко илеткел кылган. Бо чылын бүгү чүртка 700 миллион тонна ажыг хөмүр-дашты казарын ол демдеглээн. «Мунчу» шахтерларның калбак шимчээшкини тоску беш чылдың доостур чылында планны чедишкиннит күүседиринге курлавырларны берип турар.

Шаандакы «Центральная-Ирмино» шахтага ВКП (б) ТК-ның парторгу турган, амгы үеде «Кадиевшахта тудуг» трестиң киллис начальниги К. Г. Петров стахановчу шимчээшкиннің тывылганынын, оон бүгү-улусчу байдалынын дугайын, ол чаңчылды бистиң хүннеривисте уламчылап, калбартып турар кижилер дугайын чугаалаан.

Тоску беш чылда бедик бүдүрүлге көргүзүглери дээш шаннаткан хөй кижиге ССРЭ-ниң орденнерин тывыскан.

Хурал киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар.

Рекордту тургускан

НОВОКУЗНЕЦК. («Правданың» корр. А. Богачук). «Гидроуголь» каттыжыышкынының «Юбилейная» шахтазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Романцовтуң бригадазы стахановчу шимчээшкиннің дөртен чыл оюнга алдар кылдыр чер иштиниң ажылдарын күүседиринің шалыпчы хүннерин эрттирген. Бригаданың кежигүннери 25 ажыл хүнүнүң дургузунда 3.585 метрниң кол угланыышкынныг уургай довураан казып үндүрген болгаш алды чүс муң тонна хире хөмүр-дашты казарынга шуут белеткээн. Ол-ла коллективтиң эрткен чылын бүгү чүртка тургускан рекорду барык 60 метр аштынган. Хөмүр-даш казарының талазы-биле Бүгү-эвилел рекордун чоокта чаа тургускан бригаданың удуртукчузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Геннадий Смирнов бир-ле дугаарында Н. Романцовка болгаш оон эштеринге улуг тиилелге-биле холбаштыр байыр чедирген.

ХОВУЛАРДА, ШАҢНАРДА ИШ

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болганындан Улуг-Хемниң ховуларынга тараа чолдак сыптыг, шоолуг эвес дүжүттүг, оюкделиктиг үнген. Механизаторлар дүжүт ажаалдазын мурнуку чылдардан эрте эгелеп, ону варын байдалга чорудуп, комбайн-биле дорт кестирип турар.

«Найырал», «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда ажаап алышкынның темпизи бедик, ажыл шалыпкын.

Районнуң ажыл-агыйларының чамдык участоктарында тарааның дүжүдү чаагай. Шаңчының, Чодураның тараа шөлдериндеи бир гектарга онзаштыр 4—5 центнер чедир дүжүтү ап, 1405 тонна тарааны шаңнарда урган. Тараа арыглаар, машиналарда ажылын боолгүннерде түлүк.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чодураа салбырының комбайнерлери баштай Кызыл-Хавактың кызыл-тазын ажаагаш, оон соонда Шаңчы-Оргузукуун дооскан. Бо шөлдерде 422 гектар кызыл-тасты беш ажыл хүнүнде ажаап доозуп, 183 тонна дүжүттү алган. Комбайнерлер оон соонда Адыр-Тейниң Чоогаларының, Көк-Хаактың кызыл-тазын, суларын дорт кестирип кирген. Баштайгы удаазында комбайннар саны эвээш турган болза, өөлүг хүннерде көвүдээн. Механизаторлар бөлүүбиле ажылдап, доозукчу чылдың дүжүдүн чидириг чокка ажаап алырынче бүгү күжүн көөдүзүн.

Саванның чидириин болдурбас дээш комбайнарның саван болуп, дүжүрер черни эде дерээн. Бо чорук эки түүнелди берген. Ынчалза-даа саванны дүрген дүжүреринге ол арай таарымча чок болган. Комбайнер кижи артык үе-шак чаргдаар ужурга таварышкан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар баш бурунгаар өөренип көргеи болза, ону чайладып болур арга турган ийик.

Комбайнерлериң ажаагаа кызыл-тазын Чодураның шаңында, суланы совхозтуң төп шаңында дүжүрүп турар. Шаңнарже тараа өөрткен машиналар үзүктелиишкин чок шуушпушаан.

Чодураада шаң эргелекчизи Т. Салчак-оол он чеди комбайнның тос хүн ажылдаан түүнелин үндүрген. Комбайнерлер В. Чалбаа, С. Самбуу-Хөө, Д. Селин, М. Доржу оларның комбайн бункериндеи чоруткан тараазы эң-не хөй болган. Шаңда нинтизи-биле 285 тонна кызыл-тас урдунган. Комбайнерлер аразында чарышка В. Чалбаа тиилекчи болуп, 38 тонна тарааны бастырган. Мурнакчы комбайнер 500 гектардан эвээш эвес тарааны кестирерин хүлээнгеш, комбайнер С. Самбу-Хөөну чарышка кыйгырган. Чарыштыг эжиниң көргүзүү база оон дудак чок. Күш-ажылчы алдар тугун мурнакчы комбайнер В. Чалбаага алдар болдуруп хову турааанда көдүрген.

— Алыр дүжүт чавыс болганындан чарышты гектарга онаштыр түүнеп, санап турар. Ынчаргa дүжүт элбек шөлдерге барганда, негелде өскерли бээр. Доозукчу чылда алган социалистиг хүлээлгемни ажыр күүседир, тарааны чидириг чокка ажаап алыр дээш демисежир мен—деп, эш Чалбаа чугаалап турар.

Комбайнерлериң эң бичези Роман Дажы-Давааның ажылы макталдыг. Аныяк механизатор «Сибиряк» комбайнны бо чылын бир-ле дугаар башкарып кирген. Кезилдеже озалады кирзе-даа, хүнде 10,5 гектарны кестирер улуум 12 гектар чедирип турар. Комбайнер бүрүзү чаңгыс-даа шакта ажыл чок аная турбас, граммдаа тараа чидирбес дээш ажылдап турар.

Чодураа салбырының шаңында ажыл хайнышкынныг. Мында 20 ажыг кыстар ажылдап түрар. Өөлүг хүннерде ында тараа көвүдээн. Ынчангаш ийи эзлчеглиг ажылды организастаан. Шаңда тараа арыглаар ОВП-20, ОС-4,5 машиналар, тараа чүдүрер ийи машина, иэзэн тарааны сайгара октаар бир машина бар. Ажылчыннарның ажылдаар хереклелери четчир. Арыглаан тараа урар улуг склад белеп. Шывыглыг сарайлар база бар.

Арыг-Үзүүнүң хову турлаа тараажылларга таарымчалыг столоваялыг, чунар-бажыңныг. Нинти чүрттелга бажыңын, кызыл-булуңну чугайлаан, нинти арыг-силиг, көскү агитация-биле дерээн. Социалистиг чарыштың негелделерин көскү черде аскан.

Ынчалза-даа совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглерни ажаап алыышкынга белеткел үезинде кылза чогуур чамдык ажылдарже сагыш салбаны элдеп. Чодураа шаңын чаа цементилеп, материал-биле четче хандырбайн турар. А үе далаштырып келген. Арыг-Үзүүнүң хову турлаанда орун-дежек салдынмаан. А механизаторлар аңгы хонуп турган ажылдаар күзелдиг. Ында чер аңдарып турар трактористер орун-дежек чогундан орайтааже ажылдаан, машина кабиналарынга хонар ужурга таваржып турар.

Тараа саваны — нинтиниң малынга курлавыр чем. Ону ажаап алырын четпес организастаан. Анаа ажылдап турган трактористер шалың алган соонда массалыг арагалаан, хемчег алысханнар. Комбайнерлер аразында аргалаан ажыл шагы үзер ийи-чаңгыс кижилер база турган. Оларны коллективке чогуур хемчег алган.

Бо чижектиг чамдык четпестерни дарый чайлаткаш, дүжүт ажаап алышкынының темпизин улам дүргедеди негеттинип турар.

Д. АРАКЧАА.

Улуг-Хем район.

ШАХТЁРЖУ АЛДАР МУЗЕЙИ

ТОРЕЗ. (Донецк область). (СЭТА-ның корреспондентизи Б. Герценов). Август 29-та «Торезкая» шахтага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Стахановтуң музейин ажыткан.

Яныы-бүрү чылдарның документилери болгаш материалдары совет улустуң стахановчу шимчээшкиннің дөртен чыл болганын дөмдеглеп турары күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү дээш миллионжиллион кижилерниң шимчээшкини кылдыр өзе бергениниң дугайын чугаалап турар.

Музейниң ажыттынганы-биле холбаштыр митинге болган. Алдарлыг шахтерлуң хөрээнің уламчылаачылары СЭКП-ниң XXV съездизинге алдар болдурган боттарының чаа бедик хүлээлгелерин чугаалааннар.

Л. А. Фотиеваны орнукшутканы

Россияга революстуг шимчаашкинин эң хоочун киржикчилеринин бирээзи, 1904 чылдан бээр Коммунистиг партиянын кежигүну, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Лидия Александровна Фотиеваны августуң 29-та Москва сөөлгү орукче үдээн.

Мөчээн кижинин мага-болуп салган харжакты СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң конференц-залынга тургускан. Оон бажында «Лидия Александровна Фотиевага СЭКП ТК-дан» деп бижиктиг чечекти салган. Оон чанында партияның Москва комитединден, В. И. Ленинниң Төп музейинден, революстуг демисел талазы-биле өөрүнден, -төрелдериннен болган чоок кижилериннен чечектерни салган.

Кызыл хилиг пөстө Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының Сылдызы, дөрт Ленин орденнери, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени болган коммунистерниң ленинчи гвардиазының шынчы кызының шаңнаткан өске-даа шаңналдары чалаттынган.

Л. А. Фотиева-биле байырлажыр дээш мун-мун кижилер келген. Бистиң чуртувуста Лидия Александровнаны эки бичир. Ол ленинчи идейлиг салгалды пропагандалаарына, Владимир Ильич Ленинниң амыдыралының болган ажылчорудулгазының үлегеринге ажылчы чоннарны кижизиде-ринге хөй күштү болган энергияны үндүрген. Партия кежигүннериниң аразынга Л. А. Фотиева улуг ат-алдарлыг болган хүндүткелдиг чораан, партиялың хөй съездилериниң ажылынга киришкен.

Залга кажыылдың аялгалары чаңгыланып турган. Хүндүлүг таныылга эштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов турупканнар.

Кажыылдың эвлчээн орнукшудулганы организастаарының талазы-биле комиссиянын кежигүннери, партия болган совет харыысалгалыг ажылдакчылар, Россияга революстуг шимчээшкинин хоочуннары, Москванын бүдүүлге черлериниң ажылчыннары эртиргеннер.

Кажыылдың митингизи болган Л. А. Фотиеванын орнукшудулгазы Новодевичье хөөрге болган.

Байкал-Амур тудуунче

Дубровканың ыяш чазап кылыр комбинадының коллективи Нижнеангарскиде Байкал-Амур демир-оруунуң тудугларынче эптеп тудар 80 бажыңнардан тургустунган бүдүн суурну чүдүрүп чоруткан. Оларның бирээзи-ле чаңгыс өрээлдиг үш квартирадан тургустунган. Эң соок үелерде безин чылыгны тудуп шыдаар тускай чымчак плиталар-биле бажыңнарның ханаларын шыпкан.

(СЭТА-ның корр).

Ленинград область.

ЧАРТЫК ЧҮС ЧЫЛДА МУРНУКУ ОДУРУГГА

(Эгезин 1-ги арында).

Тыванын Совет Эвилелинге эки тура-биле киргеннинин соонда социал-экономиктиг амыдыралга социалистиг харылааларның хевирлеттинерин, экономика болган культура тургузуушкуннарынга социалистиг хевирлерни тайылбырлап, нептередиринге солун улуг рольдуг болган.

Сөөлгү чылларда «Шын» солун кол кичээнгейни экономика айтыырларын ханы чыдарынче, иниитилел бүдүрүлгезинин ажыктынын болган күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиларинче, үлетпүрүң база көдээ ажыл-агайның продукциязының шынарын экижидериннче, туттунуп турар объектилерни дүрген ажыглалче кирип, а ажыглалла чаа кирген бүдүрүлгелериниң долу күчүзүн айыткан хуусаа бетинде шиңгээлип алырынче углаган пропагандизчи болган организакчы ажылче салып турар.

Солуннуң кол темазы болза социалистиг чарыышты пропагандалаары болган организастаары. Районнар, ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер, бригадалар, цехтер, ажылчыннар болган колхозчулар аразында социалистиг чарыыштың, социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинип турарын солун чүгле чыдыып турар эвес, а харын чамдык таварылгаларда оон организакчызы, арбитри болу берген.

Коммунистиг, интернационалчы болган патриоттуг кижизидилгениң база совет амыдыралды пропагандалаарының айтыырлары солуннуң арынарында кол черни эзлеп турар.

Партия организацияларының удуртукчу, башкарыкчы болган кижизидикчи ролюн бедилери-биле партийжи болган идеологтуг ажылды чыдыары кичээнгейниң төвүнде турар. Сөөлгү үеде партия организацияларының хүлээп ап турар шиитпирлериниң амыдыралда боттанып турарынче угланган материалларже кичээнгей улгаткан.

Номчукчуларның хөй кезин көдээниң ажыл-ишчилери болганда, солуннуң көдүрү, чыдыып турар айтыырларының кол темазы база көдээ ажылагый. Көдээ ажыл-агыйда чугула черни хой ажылы эзлеп турар. Ынчангаш хой ажылыбиле холбаштыкан айтыырларны чыдыдары солуннуң мурнунда салдынган чугула угланыышкынарның бирээзи. Хой ажылын чыдырын доктаамал болдурбушаан, план ёзугаар амыдыралчы айтыырларны удаа-дараа көдүрүп, хойжуларга тураскааткан тускай арынны үндүрүп, аңаа оларның амыдыралын, ажылының арга-дуржулгазын делгерецгей болган ханы чыдыдар сорулганы салган.

Солуннуң ажылынга хөй көдээ болган ажылчын корреспондентилер киришкен тудуп, ында парлап турар материалдар улам солун болган амыдыралчы болур. Бижикчилерниң саны чыл келген тудум улам көвүдеп, оларның бижин турар материалдарының, көдүрүп турар айтыырларының утка-шынары улгаткан. Солунче 730 ажыг авторлар доктаамал бижип турар. Чылда ап турар чагааларның ортумак саны 7 муң ашкан.

«Шын» солуннуң редакциязы парлаттынып турар материалдарның утка-шынарын улам экижидер, оларның дээштинин белдилер дээш чаа депшилгелиг дуржулгаларны шиңгээлип алырын оралдажып турар. Ол сорулга-биле материалдарны планнап, парлаарын бир янзы чурумчуткан.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге үлүүн кирип, үре-түңнелдиг ажылдааны дээш «Шын» солуну «Хүндүлеллдиг Демдээ» орден-биле шаңнап, солуннуң ажылын белни-биле үнелээни дээш партияга болган Совет чазакка улуу-биле өөрүп четтиргенин илеретпишаан, улам сорук кирип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын, эш В. С. Шаравинни илеткелиниң түңнелинде редколлегияның, редакцияның партия организациязының мурнундан СЭКП өбкомунга бүзүреткен.

Республика солуну «Шынны» «Хүндүлеллдиг Демдээ» орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чалыын СЭКП өбкомунуң секретары Д. К. Ооржак номчаан. «Хүндүлеллдиг Демдээ» орденин болган орден лентазын редакцияның тугунга быжыглаан турда, залта алыш часкаашкыны диңмирей берген. Солунну шаңнаан дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Бижин редактор В. С. Шаравин, редакцияның ажылдакчылары М. Н. Смирнова, Б. Д. Дирчин, Т. Б. Хертек олар хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң культуразының алларлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты «Шын» солуннуң харыысалгалыг секретарының оралакчызы С. К. Самба-Люндупке, «Шын» солуннуң Чөөн-Хемчик болган Өвүр районнарда корреспондентизи М. Д. Севенге тыпсыр дугайында болган Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле көдээ бижикчи А. С. Адыгбайны, солуннуң корреспондентизи Г. С. Бады-Сагаанны, улуг корректор А. И. Демир-оолду, культура киллизиниң эргелекчизи Б. Д. Дирчинни, харыысалгалыг секретарының оралакчызы С. С. Кызыл-оолду, ажылчын корреспондент М. Ч. Мажааны, редакторнуң оралакчызы М. Н. Смирновану, ажылчын корреспондент Ч. Т. Содунамны, редактор Б. С. Шаравинни шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары С. Х. Красный номчаан болган оларга хереченнелдерни база Хүндүлел бижиктерни тывыскылаан. С. Х. Красный шаңнаткан журналистерге бедик шаңнал-биле холбаштыр чүректиң ханызындан ийик байырны чедирген.

Солунга байыр чедирген адрестерни болган турасскаалдыг белектерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң парлаага, полиграфия болган ном садынның херектериниң талазы-биле эргелели, СЭКП-ниң Кызыл хооркому болган хооркүүском, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарының партия райкомнары болган ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнары, облпрофөвүлел, ВЛКСМ өбкому, элээн хөй область солуннарының редакциялары, чамдык министерстволар, күш-ажылчы коллективтер, чогаадыкчы эвилелдер болган өске-даа черлер тывыскылаан.

СЭКП Тыва өбкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болган Министрлер Чөвүлелиниң «Шын» солуннуң 50 чыл оюн таварыштыр байыр чедирген бижини СЭКП өбкомунуң секретары Д. К. Ооржак номчаан болган солуннуң редакциязының моон соңгааргы сорулгаларынга бодунуң чугаазының түңнелинде доктаган. «Шын» солун моон соңгаар-даа партияның болган чазактың шиитпирлериниң күүседелинің дайынчы пропагандизи болган организакчызы болур. Тываның ажылчы чоннарының ажыл-агый болган культура тургузуушкунунда чедиишкиннерин, беш чылдың планнарын болган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеп-дир дээш оларның демиселин бүгү талалыг болган ханы чыдыар, чоннга бедик идей-политиктиг база моральдыг шынарларын, иниитилел мурнунга харыысалгалыг болур чорукту кижизидер, ленинчи национал политиканың чедиишкиннерин тола көргүзер, бистиң чуртувустуң улустарының бүзүлбас найыралын быжыглаарының хереенге илепкейлиг киржир дээрзинге бүзүрелин ол илереткен.

Байырлыг хуралдың түңнелинде оон киржикчилеринге концерт көргүскен.

ЧУРУКТА: байырлыг хуралдың үези. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Түңнел актының хоолгазын Совет Эвилелинге дамчыткан

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министрениң оралакчызы В. В. Кузнецов август 29-та Финляндияның ССРЭ-де элчини Я. Халламны хүлээп алган. Бодунуң чазалың даалгазы-биле элчин 1975 чылдың август 1-де Хельсинкиге ат салдынган, Европага айыл чок чорук болган кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың Түңнел актызының шызыттынган хоолгазын ССРЭ-ниң чазаанга дамчыдып берген.

(СЭТА).

БОЙДУС КАМГАЛАЛЫ—НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Совет Социалистиг республика баштайгы тургустунун келген чылдарындан эгелээп, бойдустуң байлаан камгалаар талазы-биле хемчегларни ап эгелээн. Черни болган оон байлаан-чөп ажытлаар талазы-биле В. И. Ленин эвээш эвес декреттерге ат салган. А бойдус камгалалының талазы-биле СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң тускай доктаалдарны хүлээп ап келген. РСФСР-ниң бойдузун камгалаар дугайында хоойлу база хүлээп алдынган. Ынчангаш бойдустуң камгалаары күрүнеңиң болган бүгү улустуң чугула херээ апаргаң деп, Барыын-Хемчик район Советиниң өлчеглиг сессиязында «Районда бойдус байлаанды байдалы болгаш ону камгалаарын экижидер хемчеглер дугайындаа» илеткел кылып турган, райкүүском даргазының оралакчызы М. Г. Верешагин демдеглээн.

Илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар районнуң бойдус байлаан камгалап, хайгаарап турарында чедиишкиннер-биле чергелештир, ону ам-даа чогуур деңнелинге чедир тургуспаанын илередип, бо талазы-биле моон соңгаар сорулгаларны айыткан.

Район Советиниң күүсекчи комитеди сөөлгү үш чылдарның иштинде район Советиниң сессиязынга болгаш бодунуң хуралынга арга-арыгны өрттен камгалаарынын, хөрзүнү хаттан, сугдан камгалаарының талазы-биле эвээш эвес айтыырларны тургузуп келген. Бо талазы-биле элээн ажылдар район иштинге чоруттунган. Бойдус байлаан камгалаар талазы-биле пропаганда ажылын база кылган. Ынчалза-даа хүлээп алдынган план, хемчегларниң чамдызы боттаанмаан, бойдус байлаан камгалаар, талазы-биле хоойлу районда четпес күүсеттинип турар.

Районнуң девискээриниң барык чартыындан хөй кезин арга-арыг-биле шыптынган. А ол арга-эзимнерде үнелиг ац-меден ангида, кат-чёмис, мөөгү, эм үнүштер дээш түүү чок дээр. Олар күрүнеге эвээш эвес орулганы киирип, чонның хадыкшылынга ийги агаар ышкаш үнелиг болуп турар. Бо бүгү байлакты камгалап карактаар талазы-биле хүрүнеңиң тускай ыяш ажыл-агый черн тургустунуп, районда 50 ажыг кижи бо талазы-биле ажылдап турар. Ынчалза-даа бистиң кайгамчыктыг чараш бойдус байлаавысты, оон дириг амытаннарын камгалап турарывыста улуг четпестер, чедир кылдыммайн турар түүлдер хөй деп, илеткелчи демдеглээн.

Аяңгатының, Барлыктың, Актың эзим аргаларын чөп ажыгдавайн, оон фондузун илан ёзугаар ажытлавайн келгениниң түңнелинде ам районнуң девискээринден тудугга ажыглаар ыяш материалдары хамаан чок, одаар ыяшты белеткеп тывары бергелеп турар. Бар арга-эзимнерниң камгалалы багай. Чыл бүрүде аргаарыг өрттенип, хөй ыяш, үнүш өлүп турар. Түгле бо чылын безин өрттенген арга-арыг эрткен чылдыындан 300 гектарга көвүдээн. Эң ылангыя Эргі-Барлык, Аяңгаты көдээ Советтериниң девискээрлериниге хөй өрт болгулаан. Бо талазы-биле районнуң ыяш ажыл-агый чери (директору А. А. Винниченко) өрт болур үелерде аңаа улур хемчеглер чорутпаан, бо талазы-биле тайылбыр ажылын чон ортузунга эвээш кылган. Райкүүском, көдээ Советтер аргаыяш камгалалыынче кошкак кичээнгей салып, ыялдынган ажылдарның хынаалдазын чорутпаан. Өрт өөгүреринге ажылчы чонну организастаар талазы-биле көдээ Советтер сула дуза чедирип турар.

Бо чылын район иштинге болган 29 өрттерниң чаңгызынын-даа бууруулуг кижизин тып, хемчег ап көрбээн чорук милиция, прокуратура черлериниң бо талазы-биле кошкак ажылын, районнуң ыяш ажыл-агый черинин харыысалга чок чоруун херечилел турар.

Районда ыяш ажыл-агый чери чыл бүрүде тайгаларга, эзимнер, арталар кыдынга хөй черни чаргаш, ыяш тарын олуртуп турар, А олурткан ыяштар үрезиннериниң хөй кезин үнмейн турар ийикпе, өөрүп келгенде мал-магаан базып, ону үрегген каар. Ыяш өстүрер черни олар райкүүскомдан, көдээ Советтерден чөпшээреттпейн, боттарының туразы-биле чорудун турар.

Барлык, Хемчик хемнерниң үннарында чыжыргана хөй, барык 250 га черни эзлеп турар. Бо кайгамчык үнелиг, эм үнүштүң ажаалда, камгалалы багай, дүжүдү чылдан чылче күдулап турар.

Кат-чимис, мөөгү, эм үнүштерни чыыр, ону күрүнеге дужаар талазы-биле райпотребсоюзтың белеткел конторазы (директору П. Н. Иконников) кончуг багай ажылдап, ону барык организастаавайн турар.

Бо чылын будук-бүрү чыыр дээш чамдык кижилер Хемчик үнүнда хөй ыяштарның будуун кам-хайыра чокка кезип каанын база черни чөп ажыглаарын хажыдып, төөгүлүг туراскаалдарны камгалавайн турарын Барлыктан депутат, сугатны Хомушку Шыдыраа шүгүмчүлээн.

Чер алаанын болгаш кырының сугларын бокталдырбас, хирлендирбес дугайында хоойлу улуг кичээнгейни салып турар. Районнуң девискээринин бүгү талазындан улуг, биче хемнер агын чыдар. Барлык, Хемчик хемнер тараа шөлдерин суггарар, Ак-Довурак хоорайны суг-биле хандырар талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш сугну арыг-силиг болдурары эң чугула. Хемнерже кыыр-чаар материалдарны, янзы-бүрү будуруулгениң ажык чок үүлдерни киирип, бокталдырар чорук ам-даа уламчылаан турар.

Каш чыл мурнунда Хемчик, Алаш, Барлык хемнер балык-биле байлак турган. Ол хемнериң үннарында кылган суггарылга системаларының баштарында балык эртпес шүүрлерни кылбаанындан улуг, биче балыктар буга-сумнаар сугларынче бадып кээп, хөйү-биле өлүп турар. Хемнериң балыын төтчеглекчилер янзы-бүрү арга-биле хорадып турарындан ам хемнерде балык ховартаан. Бо талазы-биле балык камгалалының инспекциязы, тус-тус көдээ Советтер ам-даа четпес ажылдап турар.

Районнуң арга-арыгларында, хову-шөлдериндe, дагларында аңнар, куштар хөй. Оларның үнелиг кештериниден [illegible] районга 100 муң ашканын өлүү кирип турар. Ынчалза-даа ол аңнар чыл бүрүде эвээжеп турар. Эң ылангыя суг болгаш хову куштары кончуг эвээжээн. Оларның чидип турарының кол чыллаганы база-ла багай камгалап турарывыстың түңнели болуп турар. Төтчеглекчилерниң кээргел чок үүлгедиглериниң хөй аң хорап турар. Бо талазы-биле районнуң аңнаар инспекциязы багай ажылдап турар.

Хоорай, суурларның чаагайжылдызы, чоннуң дыштаныр черлерин чаагайжыды кылыры дээн ышкаш чугула айтыыгылар база-ла оожум шиитпирлеттинип турарын депутаттар Г. Ф. Маканков, Т. Соян демдеглеп, моон соңгаар боже кичээнгейни угларын сүмелээннер. Ак-Довурак хоорайының болгаш Кызыл-Мажалык суурнуң чурттакчыларынга дыштанылганың ханызыс төвүн тургузуп, ону дерип кылыры чугула апарган. Ынчанмас болза, хөй чон туралаан черинче чоруп, арга-арыгны бокталдырар, өрт үндүрер чоруктуң чылдагааны ол болуп турар.

Бойдус байлаан камгалаары —бүгү улустуң херээ. Ынчангаш район Советиниң сессиязы район иштинге бойдус байлаан камгалаарынга бүгү чонну киириштирип, бо талазы-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылыры, четпестерни дарый чайладырын айтып турар тускай шиитпирни хүлээп алган.

Х. МОНГУШ,

«Шынның» корр.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

НАЙЫРАЛ БЫЖЫГАР

ХАНОЙ. (СЭТА-ның тускай корр.). Августуң 29-та аңаа Вьетнам-совет найырал иниитилелинге Улустарының найыралы орденин тыпсырының байырлалы болган. ВДР биле ССРЭ-ниң улустарының аразынга акы-дүңманың найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглап, хогжүдер талазы-биле чедиишкиннинг, үре-түңнелдиг ажылы дээш ол иниитилелди ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму шаңнаан. Эштер М. С. Соломенцев, К. Ф. Катушев, совет партия-чазак төлээлериниң өске-даа кежигүннери, а ол ышкаш ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Национал Хуралдың Доктаамал комитединиң Даргазының оралакчызы Хоанг Ван Хоан. Вьетнам-совет найырал иниитилелиниң Төп баштаар чериниң даргазы Нгуен Ван Кинь болгаш өске-даа эштер индирге үүл кээрге, оларны ханойнуң хөй-иниитизиниң төлээлекчилери, иниитилелдиг активчилери чылыы-биле утказаннар.

Совет аалчыларга Хоанг Ван Хоан изиг байыр чедирген.

М. С. Соломенцев чыыгаларга чүве чугаалаан. Ол, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Совет Эвилелиниң Коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының өөгүүзүнинден Вьетнам-совет найырал иниитилелинің бүгү кежигүннеринге изиг байыр чедирген.

Вьетнам-совет найырал иниитилелин Улустарының найыралы орден-биле шаңнаазы дээрге, Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң улустарын каттыштырган бүзүлбас акы-дүңма найыралды быжыглаарынга иниитилелдиң, ооң активиниң болгаш бүгү кежигүннериниң улуг ачы-хавыязын СЭКП-ниң, Совет күрүнеңиң болгаш улуг төлээлериниң үнелеп турарының демдээ болур—деп, М. С. Соломенцев демдеглээн.

Хуралдың киржикчилери диңмиттиг адыш часкап турда М. С. Соломенцев Нгуен Ван Кинье Улустарының найыралы орденин болгаш турасскаал белек — «Хылыгты анаанын кылдыр даргаңнаал»—деп, Е. Вучетичиниң скульптуразын тывыскан.

Нгуен Ван Кинь харыы сөс ап чүве чугаалааш, СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуна болгаш Совет чазакка бедик шаңнал дээш өөрүп четтиришкинин илереткен.

ТӨЛЭЭЛЕРНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА-ның тускай корр.). ВАЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы Ле Тхань Нги СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевке баштаткан совет партия-чазак төлээлериниң алдары дээш хүлээп алышкын кылган. Хүлээп алышкынга ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Национал Хуралының Доктаамал комитединиң Даргазының оралакчызы Хоанг Ван Хоан, албанның өске-даа кижилери барган.

Ле Тхань совет аалчыларга чүректиң ханызындан байыр чедирген. ВАЧП-тың ВДР-ниң чазааның болгаш бүгү вьетнам улустуң улуу-биле деткип, дузалаанды дээш чалбыыштыг ханы өөрүп четтиришкинин ол илереткен.

М. С. Соломенцев харыы сөс алгаш, вьетнам улустуң чедиишкиннеринге, совет-вьетнам найыралдың улам калбарып, быжыгып турарынга холбаштыр совет улустуң сеткил хамыышкынын демдеглээн.

Хүлээп алышкын чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

ХО ШИ МИННИҢ ТУРАСКААЛЫНГА

ХАНОЙ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Август 29-та Хо Ши Мининиң мавзолейин ажыдарынга турасскааткан байырлыг ёзулал ВДР-ниң национал хуралының залынга болган.

Президиумга ВДР-ниң Президентизи Тон Дык Тханг, ВАЧП ТК-ның Бирги секретары Ле Зуан, ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Национал Хуралының Доктаамал комитединиң Даргазы Чыонг Тинь, ВАЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг болгаш өске-даа вьетнам удуртукчулар бар болган.

Совет партия-чазак делегациязының баштыңы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев база президиумга олурган.

Чыылганнарга эге сөстү Чыонг Тинь чугаалаан. Президент Хо Ши Мининиң мавзолейи болза политиктиг болгаш идеологтуг улуг ужур-дузалыг архитектура тудуу болур. Ол бодунда хүндүткелдиг болгаш ынак президент Хога вьетнам кижилериниң ханы бердингенин сиңиргеп деп, ол чугаалаан.

Чыонг Тинь совет партия-чазак делегациязының кежигүннеринге изиг байыр чедирип, СЭКП Төп Комитединге, Совет Эвилелиниң чазаанга болгаш акы-дүңмалышкы улузунга ол төөгүлүг тудугуу тударынга харам чок көргүскен дузазы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен.

Чыылганнарның мурнунга эш Ле Зуан чүве чугаалаан. Чург долузу-биле хостаттынган, бо кайгамчыктыг хүннерде, өөрүшкүлүг байдалда, улуг байырлалдың хүнүнде — Вьетнам Демократтыг Республиканың 30 чылында, бис шуптувус хыыгаар чок чоргаарал-биле вьетнам революцияның башкызының, бистиң партиявыстың база Мурнуу-Чөөн Азияга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның баштайгы күрүнезинің үндезилекчизинің дугайында; француз колониаторларга болгаш америк империалистерге удурланыышкынның ийи ылыктыг дайынларының саналы четтиреес шылгалдаларын өттүр бистиң улузувусту эдертип келген оон удуртукчузунуң дугайында, бистиң национвыстың бүгү чинлелгелериниң быжыг үндезиниң салган болгаш чүс-чүс чылдарда оон ачы-хавыязы болгаш бедик моралы чыыткыланыр хижинин дугайында, улуг Президент Хо Ши Мининиң дугайында сактып турар бис деп, ол чугаалаан.

«Президент Хо Ши Мин марксизм-ленинин өөредигин Вьетнамга эң баштай нептередип, Вьетнамның революстуг шимчээшкининиң оруун марксизм-ленинизмниң чыыткылыг ханазы-биле чыдыып, Вьетнамның ажылчын ацгызының партиязын тургускан болгаш национал хамаарышпас чоруктуң тугун, социализмниң тугун бедик көдүрбүшаан, ажылчын аңгы революцияның удуртулгазын боттандырып турда, вьетнам революциянын чаа чаваже көдүрүп үндүрген деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. 1945 чылдың сентябрь 2-де хамаарышпас чоруктуң Декларациязын чарлаан, Президент Хо Ши Мин бүгү делегейге Вьетнам Демократтыг Республиканың төрүттүнгенин медеглээн. Ол бистиң национвыстың чаа үезин, хамаарышпас чоруктуң, чаңгыс эштин, демократиянның болгаш социализмниң эгезин салган.

Президент Хо Ши Мин чүгле улуг патриот эвес, харын делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң база бистиң үс чылывыстың национал-хозяйлалыг шимчээшкининиң шылгарааңгай дайынчызы чораан деп, илеткелчи чугаалаан. Аңаа вьетнам улустуң эң дээре шыңарлары болгаш бистиң үевистиң овурхевири, ёзулуг патриотчу чорук болгаш интернационализм шевергин болгаш бүгү талалыг сиңиннекен. Ол болза бистиң улузувустуң шылгарааңгай национал маадыры чораан болгаш оон-биле кады марксизм-ленинизмге кымыгаар чок бердинген үлегерлиг улуг коммунист, дайынчы чораан.

Президент Хо Ши Мининиң мавзолейи дээрге, бистиң бүгү партиямның, бистиң бүгү улузувустуң боттарының шыак баштыңчызынга ынакшылының демдээ болур.

Президент Хо Ши Мининиң мавзолейи дээрге, вьетнам улус-биле совет улустуң аразында чүректиң ханызындан акы-дүңма найыралының база чайынналчак көргүзүү болур деп, Ле Зуан түңнелинде чугаалаан.

Оон соонда ёзулалга сөс ап, чүве чугаалааш, М. С. Соломенцевтиң демдеглээни болза: совет кижилер вьетнам акы-дүңмалар-биле кады Вьетнамның улуг оглунуң кайгамчыктыг овур-хевириңе боттарының баштарын мегейтип, хүндүлеп турар.

Совет коммунистерге, бүгү совет кижилерге Хо Ши Мининиң ады ийи дакыр чоок болгаш үнелиг бооп турар. Ол бистиң партиявыс болгаш чурттуң чалбыыштыг, улуг өңнүү чораан болгаш болуп улуг Ленинниң шынчы сурукчузу деп санап чораан. Ол кеззеде ындыг бооп келген-даа.

Россияга Октябрьның социалистиг революциязының төөгүлүг дуржулгазында мерген өөредигин ап, аңаа сорук кирбишаан, ону бодунуң чуртунуң боттуг байдалдарынга таарыштыр ажыглаар турган, эш Хо Ши Мин болгаш оон турган Вьетнамның ажылчы чоннар партиязы-даа вьетнам улусту 1945 чылдың августа революцияның тиилелгезинге чедирген. Ол тиилелгениң түңнелинде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эң баштайгы күрүнези, социализмниң Мурнуу-Чөөн Азияга чөлеңгинжи турган.

Хо Ши Мининиң мавзолейинин ажыдылышкыны Индий-Кыдатка чаа байдал турган төөгүлүг үеде бооп турарын М. С. Соломенцев чугаалаан. Бүгү Вьетнамның улузу боттарының төрээн чуртунуң бүрүн хосталгазын чедип алган болгаш чыыткылыг болгаш аас-кежиктиг келир үелиг делгем орукче киргеп бооп турар. Камбоджа улус бодунуң Төрээн чуртунуң база-ла бүрүү-биле хостаан. Лаоста улусчу эрге-чагырганың органнарын тургузары доозулган.

Совет коммунистериниң болгаш бистиң бүгү улузувустуң өөгүүзүнинден, бистиң партиянның Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң өөгүүзүнинден болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң өөгүүзүнинден кайгамчыктыг тиилелгениң — даштыкы интервентилерден болгаш оларның чалчаларындан Төрээн чуртун бүрүү-биле хостаанын, вьетнам черге тайбыңны аңтал тургусканын холбаштыр коммунистерге, ачы-дүңма бүгү вьетнам улуска изиг байыр чедирип тур бис.

«Бо тиилелгени чедип алганы — Вьетнамның патриоттарының хөй чылдар дургузунда маадырлыг демиселинин түңнели-дир — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.—Ол дээрге, демиселдиг янзы-бүрү хевирлерин — шерег, политиктиг болгаш дипломаттыг-даа хевирлерни мергежилдин-биле ажыглаавының база түңнели болган. Оон-биле кады ол тиилелге дээрге, социализм чурттарының боттуг, дайынчы эң-сеткил каттыштырылгазының база тиилелгези-дир. Бүгү делегейниң дешилгелиг күштеринин талазындан эң-сеткил каттыштырылгазының болгаш детким-чезиниң мораль-политиктиг улуг ужур-дузазының дугайын ол базаа чугаалап турар».

Вьетнамның ажылчы чоннар партиязы-биле болгаш вьетнам улус-биле сыгый найыралды болгаш дайынчы чаңгыс эштиг, Президент Хо Ши Мининиң могаг-шылаг чокка каңнап, тургусканы найыралды болгаш чаңгыс эштиг чорукту бистиң партиявыс болгаш бистиң улузувус белин-биле үнелеп турар деп, М. С. Соломенцев оон ыңай чугаалаан. Президент Хо Ши Мининиң мага-болдунуң моон соңгаар кадагалаттынары бо мавзолейни тудуп, тургузарынга совет кижилер база киришкен. Ол база-ла ханы уткалыг бооп турар-дыр, эштер.

Марксизм-ленинизмниң өөрединнге болгаш пролетаржы интернационализмге үнелелдөөш, социалистиг чурттарның чаңгыс эвин болгаш күүзүн улам быжыглаары дээш, улустарның бижыг тайбың, демократия болгаш социализм дээш, демиселниң эрге-ажыктары дээш Вьетнамның ажылчы чоннарының маадырлыг партиязы-биле СЭКП-ниң кады ажылдажылгазы улам-на сырый болгаш үре-түңнелдиг болуруңче совет коммунистер могаг чокка чугүүр.

Вьетнам улуттуң тайбың, социалистиг тургузуушкунунга Совет Эвиледи моон-даа соңгаар бүгү талалыг дузаламчызын көргүзер апаар. Вьетнамга ачы-дүңма ёзузунуң дузаламчызын көргүзерни бодунуң интернационалчы хүлээлгезин кыладыр бистиң партиявыс болгаш чуртувус санап турар.

Эштер Ле Зуан биле М. С. Соломенцевтиң чугаазын чыыганнар улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны хөй удаа бооп турган.

Вьетнам удуртукчулар совет партия-чазак делегациязы-биле кады Бадинь шөлдү таварааш, Хо Ши Мининиң мавзолейинге барып, чечектер салганнар. Совет аалчылар эш Хо Ши Мининиң тураскаалын сактып, минута иштинде ёзулал кылганнар.

«Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан». Даймының болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражыры, оларның чаагай ажыл-херектерин дөзеп салган алыксаары чалыы салгалдың эки чаңчылы. Чаа өөредилге чылының бүдүүзүнде найысылал Кызылдың школачылары хоорайның тураскаалдыг черлеринге чечектерин салыры чаңчыл болган.

Кызылдың № 7 школазының болук өөреникчилери Адачурттуң Улуг дайынынга мөчээннериң тураскаалынга чечектер салып тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРИ МАКТАП ЧОРУУР

Даарта школаларга чаа өөредилге чылы

Эртем-билигиин оранынче чаштарның караан чырыдып, орук ажыдары дег аас-кежин кайгам. Ук ажылды ак сеткилдин-биле кылып чоруур кижи буянныг болбас-даа арга чок. Мугур-Аксы ортумак школазында Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Салчак Өрнүгүевна Борбак-Кара шак ындыг буянныгларның бирээзи.

Бо хүшерде чаа өөредилге чылын эгелеп турар, ол ам 30 чылдарның шуужун эрте бергенин сактып олурар. Мынча чылдар дургузунда эге класстар-биле ажылдап, бичии кижилерге эртем-билигже орук ажыдып чоруур. Ооц өөредип каан чүс-чүс өөреникчилери эргим башкызын чоргаарал-биле сактып, эң-не чылыг сактыышкыннар-биле бүргеп чоруур.

Бичии уруглар дээрге, бичии уруглар-лаа болгай. Оларны өөредилгеге ижиктирип алыры безин берге херек. Салчак Өрнүгүевна ам мынчаар сактып чугаалап олурар:

— Шагда мырыңай берге чүве болгай. Ырак-узак черниң уруглары машина, тракторнуң барааның безин көрбээн болгулаар, ногаа аймаан безин таныыр эвес. Ынчангаш башкы кижиге берге турду. Ол бүгүнү аас кырынга чугаалап тайылдырлаар. Бичии кижилериң аажы-чаңы каш янзы болгулаар. Өөреничел, чазыкдаа, чүвени шиңгээдип алыры кошкак-даа уруглар тургулаар. Башкының сорулгазы оларның кижи бүрүзү-биле ажылдаары...

Ол черле чөпүг. Бичии уруглары өөредилгеге ижиктирер аваар болгай. Башкызы оларның ёзулуг-ла хуулгаазын илбичизи. Ол кижи бүрүзүнүң чүрээнче дүлгүүрүг тывар, кижи бүрүзүнүң аажы-чаңын тодарадыр, оон онзагай талаларын өөренип көөр ужурлуг. Ынчанмас болза ажыл-херек кайын бүдерил.

Башкы дээрге чүгле школага эвес, харын көдээ чонуң ортузунга эң-не көскү кижилериин бирээзи. Ол, чон ортузунга агитатор, политинформатор, лектор дээш черле ким болбазыл. Салчак Өрнүгүевна район Советининң депутады. Улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияны удуртып турар. Ол Мугур-Аксы суурда ада-иелер университединиң база башкарып келген. Хоочун башкы болу чон ортузунга лекция, беседаны хөй-биле кылып турар. Ол эрткен өөредилге чылында чеди лекцияны номчаан болду. «Элээди уруглардың мергежил шилип алыры» деп лекция ада-иелерге онзагай солун болган.

Борбак-Кара Салчак школада партия организациязында база улуг ажылды чорудуп турар, Секретарының оралакчызы күүсеглезин ак сеткилдиг күүседип келген. Школада 56 башкының 23-ү коммунистер. Коммунист башкылар дээрге школага улуг күш болгай.

Салчак Өрнүгүевнаның өөредил каан өөреникчилериниң аразында кандыг-даа мергежилдиг кижилери бар. Чүгле Мөңгүн-Тайга районда безин хой-ле кижи бар. Мөген-Бүрен школазының директору Салчак Өрге, эмчи Зоя Салчак, бухгалтер Ламажык Көшкендей, өөдээ Совет күүскомунуң даргазы Улут-Карак Дамбаа, чолаачы Тас-оол Биче-оол дээш оң-оң аттарны адап болур. Оларның кижи бүрүзү башкызын чоргаарал-биле сактып, хүндүлеп чоруур.

Д. КУУЛАР.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Өзүп олурар салгакчыларны коммунистиг аажы-чаңга кижизидип, оларны келир үениң ёзулуг хамаатылары болдурарына школа коллективиниң, ада-иениң ролю улуг. Бистиң Ак-Довурак 8 чыл школазының башкылар коллективи сөөлгү каш чылдарда өөреникчилерге ханы, быжыг билигин бээр дээш күжениишкиннит ажылдап турар. Оон түнелиңде школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның шынары экижип, өөредилге хуузу бедип олурары өөрүүгүт.

Эрткен өөредилге чылын бистиң школаның башкылар коллективи 96,8 хуу деңнелдиг дооскан. Бо дээрге бистиң быжыг найыралдыг коллективтин чогаадыкчы, кызымак күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Бистин башкылар коллективи база тус-тус башкылар быжыг билиг дээш бот-боттары социалистиг хүлээлгелиг ажылдап турарлар. Ынчангаш башкы бүрүзү бодунуң алган хүлээлгезин эки күүсеглер дээш демисежин турар. Башкыларның кылып турар ажыл-ижин, ол ышкаш оларның мурнакчы арга-дуржулгазын школада тургустунган методиктиг каттыжышкыннарның хуралдарынга үргүлүү чугаалажып, орта түнеп турарывыс чаңчыл болган. Аңгы-аңгы эртемнер аайы-биле тургустунган методиктиг каттжыышкыннарның ажылы сөөлгү чылларда экижээн улуг ажыктыг болуп турар.

Оон-биле хады бистиң школада бир онзагай үүл—кабинет системазын ажыглап турарывыс болур. Школага эрткен өөредилге чылында 5 кабинетти эки дерип тургускан. А бо чылын база немелде кылдыр эртемнер аайы-биле сес кабинетти дерээн.

Ол ышкаш бистиң коллективтиң бир кол сагыш салып турар үүлү өөредилге, чуруму кошкак, «берге» кижизидилгелиг дээр өөреникчилер-биле ажылды эки тургусканыысыта болур. Ынчаг өөреникчилерни башкылар бүрүзү хүн бүрүнүң кичээнгейинге ап, оларның-биле чогуур ажылдарны чорудуп турарының ачызында сөөлгү чылларда бистиң школадан өөредилгени ара каар, школадан үнүп-чоруур чоруктар чок болган.

Ак-Довурак хоорай хөй национал чурттакчылыг өзүп олурар хоорай. Ынчангаш бистиң школада база ол хөй национал чурттакчыларның уруглары өөренип турар болганда, кол кичээнгейни интернационалдыг кижизидилгеже салып турар бис. Школада үстүү класстарда тургустунган лекторийнин ажылы сөөлгү чылларда экижээн. Уруглар боттары янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчуп турарынга башкылар коллективи эки дузалажып турар. Бо бүгү ажылдарны чорударынга школада партия организациязы (секретары Г. В. Краева) улуг дузаны көргүзүп, партия хуралдарында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны чугаалажып оны кичээнгейниң төвүнге алган.

Бистиң ажылывыска бир кол күш болза, биске шеф дузазын көргүзүп турар бүдүүлге организациялары болур. Оларның ачызында бис ам школавысты чаа өөредилге чылынга эки дерип, септеп алган бис.

Чаа өөредилге чылында бистин мурнувуста сорулгалар улуг. Бо өөредилге чылын эки өөредилгениң, быжыг билигниң чылы деп санааш, кол сорулгавысты бүгү-нинти ортумак өөредилгеже шилчириниң чылын чеднишкиниг доозарынче салган бис.

Башкылар коллективи партияның XXV съездизинге төлептиг ужуражыр дээш чаа өөредилге чылын улам сорук киришкиниг эгелеп турар.

П. СУНДУКОВА,
Ак-Довурак сес чыл школазының директору.

«Шынның» 50 чыл болганынга холбаштыр

ЛИТЕРАТУРЛУГ ДЫЛДЫҢ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

Дыл дээрге кижиниң ажыл, амыдыралының бүгү-ле талалары-биле чарылбас холбашкан, угаан-бодалды боттандырар болгаш дамчыдар, билдинмес үүлдерни ажыдар, чаа билиглерни быжыглаар болгаш дараазында салгалдарга шилчидип бээр нарын системалыг чепсек болур. «Бистиң дылывыс—ол болза бистиң төөгүвүс база бооп турар» (Я. Гримм) деп чугаа черле чөпүг.

Каидыг-даа дылдың дээди хевири национал литературлуг дыл болур. Төөгүнүң көргүзүп турарын ёзугаар алырга, литературлуг дылдың тыптырыгга чечен чогаалдың шылгаранган кижилери, парлалга шиитпирлиг ужур-дузалыг боор келген. Тыва литературлуг дылдың тыптырыгга бир-ле дугаарында парлалга, оон кол өзээ «Шын» солун, оон соонда чечен чогаал овза чугула рольду ойнаан.

Революция мурнуда тыва дыл бижик чок, ийи кол янзылыг база элээн каш аялгалар-лыг чугаалажыр дыл, аас чогаалының дылы чораан. Анаа тыва үстүн амыдыралчы дуржулгазы, угаан-бодалының чедиишкиннери мөөннеттинген турган. Национал бижик тывылган соонда чонуң дылының чаа хевири — бижиктиг дыл тыптып эгелээн. 50 чылдар үезинде тыва дылдың бижимел хевири хөнүге берген болгаш тываларның социалистиг нация кылдыр өзе бергениибиле холбаштыр национал дылдың дээди хевири—литературлуг дыл апарган. Ол ам бүгү талалыг хөгжүп сайзыраевышаан, нарын болгаш хөй янзы хүлээлгелерни күүседип турар.

Литературлуг тыва дылдың хөгжүлдезинге «Шын» солунуң ужур-дузазы ийи углуг. Бирээзе, солунуң арынларынга эртем болгаш культура ажылдакчыларының — А. А. Пальмбахтың, С. К. Токаның, С. А. Сарыг-оолдуң, Л. Б. Чадамбаның, М. Д. Биче-оолдуң болгаш өскелериң-даа — бижикти нептередир, литературлуг дылды быжыктырар дугайында үүлдерин, тайылбырларны парлап турган, чижээлээрге, хереженден деп сөстү чогаадыр дугайын, интернационал сөстериниң тайылбырларын, бижик өөредилгезиниң дугайын, орфографияга хамаарышкан дискуссия материалдарын, дыл болгаш литература дугайында теоретиктиг ажылдарны, рецензияларны, дыл база литература башкылаарының айтырыгларын парлап келген. Ийинде, «Шын» солунуң бодунуң дылы литературлуг тыва дылдың хөгжүүрүнге бир кол чөленгиниг болган: Тывага сураглыг кол солунну арат чон улуг сонуургал-биле номчуп, оон дылының үлегерин өөренип, оон аайы-биле дылын литературжудуп келген.

Баштайгы чылдарында «Шынның» тифажы эвээш, үнери сырый эвес, парлаар үүлдери эвээш, дылы бөдүүн, парлаттынган материалдарының янзылары кызыы турган. Ам ол неделяда 6 катап 4 арыныг, чамдыкта 6 арыныг, хөй муң тиражтыг үнүп турар. Оон парлап турар материалдары үүл-бүрү: мурнуку үүл, очерк, информация, чурумал, фельетон, чечен-чогаалдың янзы-бүрү хевирлери, рецензиялар, эртем үүлдери дээш өскеде-даа.

Тыва дылдың терминологиязының хөгжүлдезинге бо солуннуң ужур-дузазы үнелеттинмес. «Шын» солун тыва дылга политиктиг публицистика, эртем-педагогика, чечен чогаал болгаш өске-даа стильдериң (чугаа аянарының) тыптырынга база шиитпирлиг ужур-дузалыг болган. Ол ам-даа тыва дылда парлалганың кол өзээ бооп артышаан. Ынчангаш тыва литературлуг дылдың тыптырынга болгаш хөгжүүрүнге бистиң «Шын» солунувустуң кирген үлүг-хуузун чедир үнелээри берге-дир.

50 хар харлап турар «Шын» солунга, оон ажылдакчыларынга оларның кылган улуг чаагай херээ дээш база ону Совет чазактың «Хүндүлелдиг Демдээ» орден-биле шаннаанынга холбаштыр үректиң ханыынан байыр чедирип, моон соңгаар улуг чедиишкиннерлиг болурун күзээри өөрүнчүг-дүр.

Ш. САТ,
Кызылдың пединститутунуң тыва дыл, литература кафедразының эргелекчизи.

Бебу Кенжебаева (чурукта солагай талазында) болгаш Бурма Джапанова — Киргизияның алдарлыг хойжулары, республиканың Дээди Советининиң депутаттары.

Б. Кенжебаева Нарын областың Тянь-Шань районунуң Куйбышев аттыг колхозунда ажылдан турар. Оон кадарган коданычдан бо чылын төрүүр үүс хой бүрүзүнден 147 хураганнарны алган. Ол-ла областың Тогуз-Торуус районда «Бирдик» колхозтуң хойжузу Бурма Джапанованың одарында төрүүр үүс хойдан-на 156 хураганнарны ажаан алган.

Мурнакчы малчыннар чоокта чаа Алма-Атага болган аныяк хойжуларның III Бүгү-эвилел слёдунга киришкеннер.

М. ШЛАФШТЕЙННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮҮЛЕ БҮТСҮН

Мен билип кээримге-ле «Шын» солун барык аалдар бүрүзүнге нептерээн турду. Ынчан бижик билбес хиремде аңаа камнаан аажок, аңдаратүндере туткулал, сонуургаан орар мен. Бижик билир улуска чедире бергеш, мында чүну бижип каан-дыр, дыңналдыр номчуп берип көр дээш амыратпайн, дилээр-даа турган мен. Школага өөренип эгеледим. Ийги класска өөренип турган-ла саат чок номчуур, бижиир апаргаш, өскелерге бодум айбыладып, төрээн Тывамда амыралды болгаш даштыында болуушкуннарны, ылаңгыя совет улустуң гитлержи фашизм-биле эрес-шудургу, коргуш чок демиселиниң дугайын дыңзыг болгаш чәрт номчугулап бээримге, аваам, ачам суглар сонуургап дыңнаарлар. Оон бээр «Шын» мээн чарылбас өөнүүм, сүмелекчим болу берген.

Школа доосхан сөөлүнде комсомол ажылынга ажылдай бергеш, «Шынга» хандыкшылым дам баргам. Оон ужуру болза партияның болгаш Совет чазактың салып турар сорулгаларын аныяк өскен, эш-өөрдеримге пропагандалаарда, ынак солунумга даяныр, идегелдиг сүмени ап турдум. 1952 чылда ВЛКСМ Тыва обкомунуң чыылдырганы областың колхозтар, совхозтарының комсомол организацияларының секретарьларының семинарынга чораан, солунга чүве бижириниң негелделериниң дугайында бир редакторнуң лекциязын дыңнаан, чана бергеш, комсомол эге организациязын удуртуп турганым «Мурнакчы» колхозтуң ажылижинге колхозчу аныяктарының киржилгезиниң дугайында материал бижиримге солунга парлаттынган. Өөрүүрүм аажок, катап-катап номчуп-ла турдум. Оон эгелээн ажылагыйда чедер, четпестерим болгаш өске-даа үүлдерим солунга бижип турар апардым.

Тудутга ажыллап келген чылдарымда, тудугжу эш-өөрүмнүң ажыл-ижин болгаш планнарны база социалистиг хүлээлгелерни чогуур ойүнде күүседиринге чогум үүг шаптыктан турарын «Шынга» бижип келдим. Ылаңгыя перспективтиг айтырыгларны боттуг шиитпирлээринге «Шын» солунуң ачы-хавыяазы улут. Ол коллективтиг агитатор болгаш организатор болбушаан, хөй саныыг номчукчуларның ынак солуну болуп турар.

50 харлыг «Шынның» «Хүндүткелдиг Демдээ» орден-биле шаннатканынга сеткил-үрээм ханызындан өөрүп, «Шын» солун редакциязының коллективинге, көдээ болгаш ажылчын бижикчилеринге солунуң 50 чыл оюнуң бо онзагай байырлалын таварыштыр, ажылчын аңгының байырын чедирип, чогаадыкчы улуг чедиишкиннерни күзээр-дир мен.

Совет Тываның ажылагыйының, культураазының хөгжүлдезинге, ажылчы чонарның коммунистиг кижизидилгезинге «Шын» солун моон соңгаар-даа улуг үүлеин бүдүрер дээрзинге бүзүрээр мен.

Ч. ДОНГАК,
тудугжу.

Айтырыңар, харыылап берээли

— Эмнедип чыткаш, ажылдан хостаттырган бюллетенимни эккеп бээримге, «күш-ажыл стажың үзүлген» дээш, шалыңымның үүгле чартыын берген. Бүгү язымында ажылдан келдим, стаж үзүлбээн чүве — деп, Ак-Довурак хоорайда Тыва даг-дүгү комбинаттың ажылчыны М. Д. ООРЖАК айтырыг салган.

Бо дугайында тайылбырлап бээрин юрист С. А. ДОРСАТТАН редакция дилээн. Самдан Айжыжевичиниң допчу харыызын мында парладывыс.

Бюллетеньге хамаарыштыр

Кажан ажылдан үнүп, кирип чораанынар болгаш ооц чылдагаанныар биллинмес болганындан, ук айтырыгны дорт харылаары берге. Амгы күштүг болуп турар хоойлуларда чурумчуткан, күш-ажыл стажын санаар дугайында шинти үүлге үндезилээш, ону тайылбырлаар апаар.

Ажыл кылыр аргазын түр оскунган, бюллетень ёзугаар ажылдан хостаттырган ажылчын азы албан-хаакчы кижиге ол үеде күрүенин социал камгалал талазы-биле дузаламчызын бээрде, оон үзүктел чок ажыл стажын барымдаалаар.

Бир эвес үзүктел чок ажыл стажы 3 чылдан куду болза, дузаламчыны оон шалыныың 50 хуу, а 3 чылдан өрү, ынчалза-даа 5 чылдан куду болза, 60 хуу хемчээл-биле тыпсыр. Ажыл стажы 5 чылдан өрү, 8 чылдан куду болза 80 хуузун, а 8 чылдан хөй таварылгада—шалыныың долу хемчээли-биле төлээр.

Назыны 18 хар четпээн ажылчын азы албан-хаакчы кижиге күрүенин социал камгалал талазы-биле дузаламчызын тыпсырда, ажыл стажын барымдаалавайн, оон шалыныың 69 хуу хемчээли-биле бээр. Ала-чурт дайынынга ажылдан турар инвалидинге дузаламчыны ажыл стажын барымдаалавайн, оон шалыныың долу хемчээли-биле тыпсыр.

Профэвилел кежигүү эвес ажылчын азы албан-хаакчы кижиге социал камгалал талазы-биле дузаламчыны үстүнде айтыкан хууларының чартыы хемчээли-биле төлээр. Хереженнеринг божуур мурнунда болгаш божаан соонда шөлээ үезинде күрүне дузаламчызын оларның ажыл стажын, профэвилел кежигүү азы кежигүн эвезин барымдаалавайн шалыныың долу хемчээли-биле төлээр.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың декабрь 13-те хүлээп алган доктаалында мынчаар айыткан: эмчи бюллетень киргген ажылчын азы албан-хаакчы кижиниң азыралында 16 хар (өөренип турар болза 18 хар) четпээн назылыг 3 азы оон хөй уруг барда, аңаа социал камгалал талазы-биле дузаламчыны, оон үзүктел чок ажыл стажын барымдаалавайн, шалыныың долу хемчээли-биле, а профэвилел кежигүү эвес кижиге оон чартыын төлээр. Бир эвес ажылчын азы албан-хаакчы кижи чурум үрээш ажылдан үндүрткен таварылгада, үстүнде айыткан чурум аңаа хамаарышпас, үзүктел чок ажыл стажын ук кижиниң ажылдан чораан үезинге хамаарыштыр санаар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол доктаалында айыткан бо чурумнар 1975 чылдың декабрь 1-ден эгелээш күштүг болур.

Ажылдакчы кижи бир черден үнүп, өске черге кирип (ажыл чок) турганының үезин айдан ашпаан болза, оон ажыл стажы үзүктелбес. Ол хуусаадан чаңгыс хонук безин үзай берзе, ук кижиниң ажыл стажы үзүктелгенге санаттынар.

Бир эвес ажылдан турган организациязындан чурум үрээш үндүрткен таварылгада, ук кижиниң өске ажылга кажан (үндүрткен соонда 1—2 хонгаш-даа) киргеи хамаан чокка, оон ажыл стажы үзүктелген апаар. Шак ындыг ажылчын азы албан-хаакчы кижи ажылдан эгелээнинден соңгаар 6 ай эрткже күрүенин социал камгалал талазы-биле дузаламчызын алыр эрге чок.

Аараанынга азы инвалид болганынга холбаштыр ажылдан үнгеш, оортан экирээн азы аңаа апаргаш соонда 3 ай иштинде бодунуң организациязынга, өске черге-даа катан ажылдай берген болза, оон күш-ажыл стажы үзүлбес.

Ажылчын азы албан-хаакчы кижиниң ажыл стажынга хамаарыштыр барымдаалаар кол документ — оон күш-ажыл дептери болур. Ажылдан канчап, кажан үнгенин болгаш өске ажылга киргенин ук дептерге тодараткан турар ужурлуг.

Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министрествозу, Чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкому, Улут-Хем райкүүскомунуң улус өөредилге килдизи Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы персоналдыг пенсионер

Орланмай Ойбаевна НҮРСАТТЫН

үр болгаш аар аараш, мөчээним дыңнатпышаан, оон өг-бүлезинге болгаш төргүл-төрелдеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Телевидение

АВГУСТ 31-ДЕ.

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылга программазы.
9.05—Өңнүг телевидение. Бокска чурттар аразының маргылдаазы. Түңнел ужуражылга. Ленинградтан дамчыдылга.
10.35—Өңнүг телевидение. Уругларга фильм «Чай эрткен бо-ла болгай». Уран-чечен телефильм.
11.50—Медээлер.
12.00—Өңнүг телевидение. «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен».
13.00—Эң баштай телевизор экранында. Л. Кассиль—«Белен болуңар, дээргилер». Москваның аныяк көрүкчүлер театры. 2-ги кезээ.
14.00—«Музыкалыг киоск».
14.30—14.40—Чапсар.
14.40—«Чаа өөредилге чылының эгелээринге». Дамчыдылга ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев киржир.
15.10—«А. Баланчиадзениң романтиктиг цикли». Концерт-фильм.
15.35—Өңнүг телевидение. «Советтер чуртунуң уруглары». «Чүрээн белекке берген», Документалдыг телефильм.
16.30—Өңнүг телевидение. «Кино аян-чоруқчулар клуву».
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—Өңнүг телевидение. «Сыйылган дагаа». Жюль Вернинің чогаалдарына үндезилээн.
19.20—Өңнүг телевидение. «Делегей панорамазы».
19.50—«Концерт соонда концерт».
20.20—Өңнүг телевидение. Бөгүн—Шахтёрнуң хүнү, ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братсенко-биле беседа.
20.35—Өңнүг телевидение. «Дыштанылга шагында». Музыка программазы.
22.20—22.30—Чапсар.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгаар программазы.
9.05—Документалдыг фильм-пер программазы.
9.40—И. Пушин — «Пушкин дугайында демдегледдер».
10.10—О. Г. Вольф — «Италия серенада». Вильнюстуң филармониязының хылдыг хөгжүм квартеди күүседир. Өңнүг.
10.15—«Авазының школазы».
10.45—«Челээш телепрограмманың делегей фестивалы. Финляндия. Өңнүг.
11.05—«Горнистер, дыңнадыңар!» Өңнүг.
11.50—Медээлер.
12.00—«Өжээнниг казыргалар». Уран-чечен фильм.
13.40—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур», «Беш чылды—хуусаа бетинде!». СЭКП Мурманск обкомунуң бирги секретары В. И. Птицын дамчыдылгада киржип турар.
14.25—О. Г. Вольф «Италия серенада». «Вильнюс филармониязының хылдыг хөгжүм квартеди күүседир. Өңнүг.
14.30—ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг Академиктиг Биче театрының фильм-шинзиниң баштайгы көргүзүү—«Мегге акша». Филология эртемниниң доктору Б. А. Биликтиң эге сөзү. Өңнүг.
15.30—Киножурнал.
15.40—ССР Эвилелиниң Биче театрының фильм-шинзиниң уланчызы.
17.00—Профтехөөредилге системазынга чаа өөредилге чылының эгелээринге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профтехөөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков дамчыдылгада киржип турар.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Малышок». Дамчыдылга.
18.20—Мультфильм.
18.25—Телемедээлер.
18.40—«Руль артынга». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.20—Киножурнал.
19.30—«Сентябрьда кинолар». Дамчыдылга.
19.50—Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.55—ССР Эвилелиниң М. Горький аттыг күрүнениң академиктиг Биче театрының фильм-шинзиниң баштайгы көргүзүү «Мегге акша».
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—Профтехөөредилге системазында чаа өөредилге чылының эгелээринге. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профтехөөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков дамчыдылгада киржип турар.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

АВГУСТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дүнекі от» 9.30, 10.50, «Бобби» (1-ги, 2-ги серилялары) 12.20, 15.10, 18.00, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыныды 10.30, «Иван биле Марья» 11.50, 13.40, «Улуг аттракцион» 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Сусанна болгаш хуулгаазын бизек» 11.20, 13.10, «Ынакшылдың үнү» 16.50, 20.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «Бирги классчы» 10.50, 12.40, «Улуг селгүүстээшкин» 14.30, 17.20, 20.00 шактарда.
ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Шорганның айыткалы-биле» 10.30, 12.20, «Лаутары» (1-ги, 2-ги серилялары) 14.10, 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, карысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, дедээ ажылагый килдизинин 21-47, таптыр килдизинин 23-54, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузут килдизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериялың 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының галазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01212.